

Jan Głównka

Dział Historii

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 17, 324-331

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jest jedynym reprezentantem medali epoki saskiej. Identyczny, lecz bity w brązie, znajduje się w Gabinetcie Numizmatycznym Zamku Królewskiego w Warszawie.

Cennym nabytkiem dla Gabinetu Numizmatycznego jest kolekcja plakiety portretowych z przełomu XIX na XX w. ilości 11 egzemplarzy. Przedstawiają one portrety: Henryka Sienkiewicza wg projektu Cz. Makowskiego; Józefa Poniatowskiego, bpa Beniamina Szymańskiego, Jana Dantyszka i Stanisława Moniuszki autorstwa W. Święcickiego; ks. kard. Albina Dunajewskiego projektu J. Hakowskiego; Juliusza Słowackiego autorstwa Z. Otto; Adama Mickiewicza i Juliana Ursyna Niemcewicza — dzieła D. d'Angersa; oraz nieznanego autorstwa plakiety portretowe Tadeusza Kościuszki i Józefa Poniatowskiego.

Na uwagę zasługuje dar w postaci dwóch monet dominialnych, w tym egzemplarz o charakterze unikatowym znany w numizmatyce polskiej tylko w tzw. bartynotypie (nr inw. MNKi/N/1290). Moneta ta związana jest z majątkiem Tursko Wielkie w pow. Kazimierza Wielka. Jej opracowanie znajduje się w publikacji *Przyczynek do badań nad dominialnymi znakami rozliczeniowymi XIX i XX w.*, zamieszczonej w tym tomie „Rocznika”, s. 243.

Józef Dzikowski

DZIAŁ HISTORII

1987

Nowe nabytki Działu Historii w 1987 roku to ponad 200 eksponatów reprezentujących różne grupy zabytków, a wśród nich przedmioty związane z miarami, odznaki i odznaczenia, fotografie, dokumenty, mapy.

Skromna kolekcja miar, do której zakupiono już w roku ubiegłym odważnik mosiężny składany o wadze 1 funta, wzbogaciła się o pojemnik gorzelniany, 1/100 wiadra rosyjskiego (1 czarka), kuty z jednym uchwytem, wykonany z miedzi i mosiądzu (MNKi/H/4298). Pojemnik pochodzi z początku XX wieku, na korpusie widnieje poza oznaczeniem miary pojemności nazwisko właściciela warszawskiej wytwórni Jakuba Gika(?). W zbiorach działu posiadamy już tego typu pojemnik gorzelniany o pojemności 1/4 wiadra dawnej miary rosyjskiej, wykonany w firmie Borman Szwede i S-ka w Warszawie, która wyróżniona została przywilejem umieszczenia nad oznaczeniem pojemności — godła cesarstwa rosyjskiego, co potwierdzało najwyższą jakość wyrobów. Najnowszy zakup znaku tego nie posiada. Poza oznaczeniem pojemności na pojemniku znajduje się zatarta cecha legalizacyjna Warszawskiego Inspektoratu Wąg i Miar, funkcjonującego od 1900 do 1915 roku, wykluczająca wykonanie tego pojemnika np. w końcu XIX wieku.

Zbiory falerystyczne powiększyły się o 6 odznak z okresu I wojny światowej i dwudziestolecia międzywojennego.

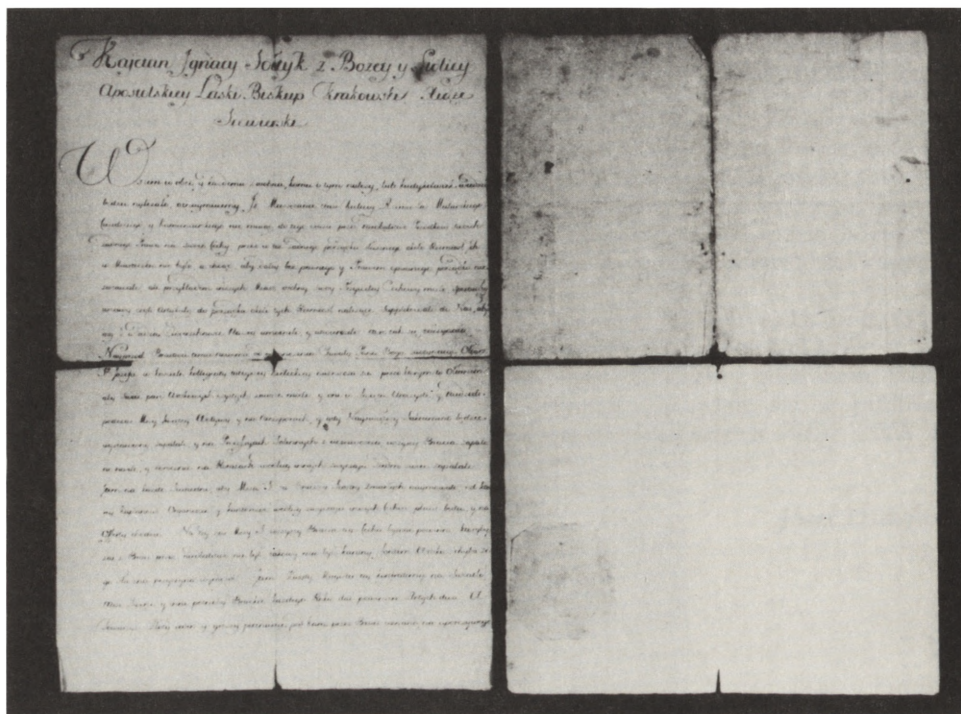
Na szczególną uwagę zasługuje odznaczenie I Brygady Legionów Polskich z 1916 roku — „Za Wierną Służbę”. Odznaka wykonana jest z żelaza, tłoczona i wycinana, z zatartym nieco rysunkiem orła w środkowej tarczy.

Cennym zabytkiem związanym z historią naszego miasta jest odznaka wydana z okazji 50-lecia Straży Ogniowej w Kielcach. Wykonana została z patynowanego mosiądzu. W środku w owalnej tarczy umieszczonej na dwóch skrzyżowanych czekanach strażackich znajduje się 6-wierszowy napis: „JUBILEUSZ | 50 | STRAŻY OGN | W | KIELCACH | 1873—1923”. Wokół tarczy wieniec z liści laurowych

Ryc. 47. Pojemnik gorzelniiany, pocz. XX w., nr inw. MNKi/H/4298

Ryc. 48. Odznaka wydana z okazji 50-lecia Straży Ogniowej w Kielcach, 1923 r., nr inw. MNKi/H/4300

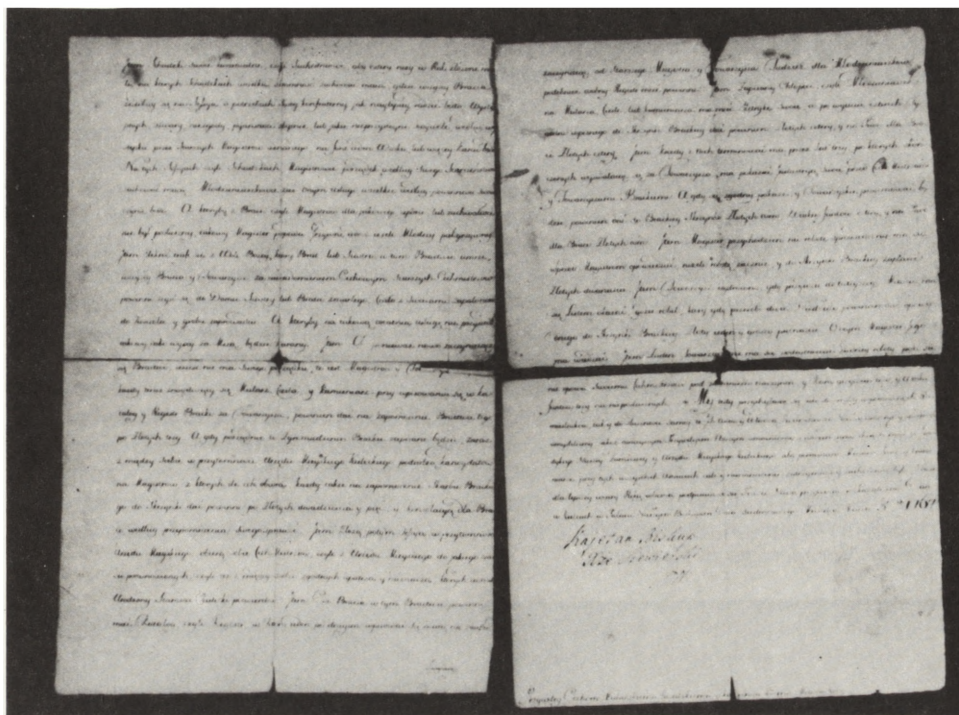
Ryc. 49. Statut cechowy wystawiony przez biskupa krakowskiego

i dębowych, zwieńczony hełmem strażackim. U dołu tarcza z herbem Kielc (MNKi/H/4300).

Kolejnym eksponatem z tej grupy zabytków jest odznaka Głównego Związku Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej, z lat międzywojennych. Zakupów tych dokonano z myślą o poszerzeniu kolekcji „strażackiej”, w której znajdują się już m.in. hełmy z przełomu XIX i XX stulecia, kurtka mundurowa i sztandar sprzed 1914 roku oraz ciekawy zbiór fotografii.

Najciekawszym zakupem jest statut cechowy wystawiony przez biskupa krakowskiego Kajetana Sołtyka w Kielcach w 1767 r. Z dokumentu tego dowiadujemy się, że:

Mieszczanie nasi kieleccy rzemiosła mularskiego, ciesielskiego i kamieniarskiego, nie mając do tego czasu przez niedbalstwo przodków swoich żadnego prawa na swoje cechy, przez co też żadnego porządku słusznego około rzemiosł ich w miasteczku nie było, a chcąc aby dalej bez pewnego i prawem opisanego porządku nie zostawali, ale przykładem inszych miast osobny swój przywilej cechowy mieli, spisawszy ustawy, czyli artykuły do porządku około tych rzemiosł należące, suplikowali do nas, abyśmy je Władzą Zwierzchności Naszej umocnili i utwierdzili [...]. My tedy przychylając się jako do prośby wspomnianych rzemieślników, tak i do słuszności samej, te ich ustawy Władzą Zierzchności Naszej umocnić i utwierdzić umyśliliśmy, jakoż niniejszym przywilejem umacniamy i utwierdzamy [...].

Kajetana Sołtyka w Kielcach w 1767 r., nr inw. MNKi/H/4310

Dokument spisany został na 2 kartach papieru czerpanego i opatrzony podpisem oraz suchą pieczęcią biskupią (MNKi/H/4310).

Eksponatem nawiązującym do wyżej przedstawionego jest duplikat dyplomu Urzędu Starszych Zgromadzenia Murarzy, Cieśli i Kamieniarzy, ale wystawiony ponad 100 lat później w Kielcach w roku 1898.

Największą grupę zakupionych przedmiotów stanowią fotografie związane przede wszystkim z historią miasta lub regionu. Kontynuując zbieranie zdjęć z kieleckich szkół i pensji, zakupiliśmy fotografię nauczycielek i uczennic Zakładu Stefanii Wolmanowej z 1913 r. oraz zdjęcie grona pedagogicznego i uczennic pensji Marii Krzyżanowskiej, zrobione w Zakładzie Fotograficznym Adama Badziana przed 1914 r.

Wspomnieć należy także o fotografii grupowej przedstawiającej chóry ze Staszowa, Chmielnika, Jędrzejowa, Masłowa i Kielc podczas Zawodów Śpiewaczych Okręgu Kieleckiego w 1927 r., a także o zdjęciu grupowym członków Kieleckiego Towarzystwa Miłośników Sztuki na wycieczce w Wolborzu 15 czerwca 1927 r.

Z lat 30. XX wieku pochodzą dwie fotografie wykonane w Zakładzie Fotograficznym Jana Piszczatowskiego w Warszawie, przedstawiające widok zakładów „Spółem” w Kielcach.

W tym samym czasie sfotografowano fragmenty więzienia na Świętym Krzyżu. Dwa zdjęcia pochodzące z lat 30. pokazują widok bramy więziennej oraz grupę osób siedzących na trawniku pod murem oddzielającym więzienie od klasztoru.

Spośród innych eksponatów wymienić należy dwie interesujące mapy, które wzbogaciły kolekcję kartograficzną działu. Pierwsza z nich to *Mapa powiatu kieleckiego* w skali 1 : 200 000, wydrukowana jako dodatek do *Kalendarza Kieleckiego* w 1919 roku. Drugą, niezbyt popularną i rzadko spotykaną, jest *Mapa diecezji kieleckiej*, która zawiera następującą dedykację: „JEGO EXCELLENCYI | Jaśnie Wielmożnemu i Najprzewielebniejszemu | Księdzu | Augustynowi | Łosińskiemu | Biskupowi Diecezji Kieleckiej | ofiaruje X.F.N. | 1923 r.”

Ta duża (100 × 140 cm) kolorowa mapa opracowana została przez księdza F. Noszczyka i wykonana w zakładzie litograficznym W. Łuszczewskiego w Kielcach.

Zbiory kartograficzne działu poszerzyły się także o przekazany z Działu Przyrody zespół 200 map topograficznych i sztabowych, rosyjskich, austriackich, polskich i niemieckich z przełomu XIX i XX stulecia, lat pierwszej wojny światowej, dwudziestolecia międzywojennego i drugiej wojny światowej, przedstawiających tereny Małopolski Wschodniej, zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego, Królestwa Polskiego (m.in. Kielce i okolice), Rzeczypospolitej Polskiej z lat 30. (interesujące mapy opracowane w Wojskowym Instytucie Geograficznym w Warszawie), Generalnego Gubernatorstwa z lat drugiej wojny światowej. Mapy te pochodzą ze zbiorów Instytutu Badań Regionalnych w Kielcach. Obecnie są opracowywane w Dziale Historii, a najciekawsze z nich zostaną włączone do *Katalogu map ze zbiorów Działu Historii Muzeum Narodowego w Kielcach*.

Ryc. 50. Głowa Marszałka Józefa Piłsudskiego, autorstwo nieznane, gips, lata 30. XX w., nr inw. MNKi/H/4506

1988

W 1988 r. Dział Historii wzbogacił się o 177 eksponatów, w tym 109 pochodzących z zakupu, 49 przekazów, 2 dary oraz 17 muzealiów stanowiących tzw. pozysk własny.

Nowe nabytki z tego roku to w dużej mierze materiały archiwalne, dokumenty rocznicowe związane z obchodami jubileuszowymi 70- i 75-lecia kieleckiego muzeum, a wśród nich listy gratulacyjne i ozdobne dyplomy honorowe pochodzące od osób i instytucji, które w uroczystościach z lat 1978 i 1983 nie brały bezpośredniego udziału. Wśród archiwaliów należy wymienić także, jako zasługujący na uwagę ze względów dokumentacyjnych, dyplom nadania Muzeum Świętokrzyskiemu w Kielcach tytułu Muzeum Narodowego — dokument podpisany przez Ministra Kultury i Sztuki, datowany w Warszawie 15 października 1975 r.

Z Działu Malarstwa i Rzeźby przejęto rzeźbę — głowę Marszałka Józefa Piłsudskiego (MNKi/H/4506). Rzeźba ta powstała w latach 30. i była przed wojną eksponowana w Sieni Górnej pałacu pobiskupiego w Kielcach (będącego wówczas siedzibą Urzędu Wojewódzkiego), stanowiąc wraz z oprawą plastyczną wnęki nowy element wystroju architektonicznego wnętrza.

Z fotografii, do tej pory licznie nabywanych przez dział, zakupiono zaledwie kilka egzemplarzy z początku XX w. Są to zdjęcia przedstawiające osoby z rodziny Jakubowskich, właścicieli Fałkowa k. Końskich. Wykonane zostały w formacie

Ryc. 51. Fotografia przedstawiająca członków rodziny Jakubowskich, właścicieli Fałkowa k. Końskich, zakład fotograficzny Stanisława Rachalewskiego filia w Busku, pocz. XX w., nr inw. MNKi/H/4509/2

Ryc. 52. Portret fotograficzny mężczyzny w mundurze oficera ułanów WP z 1920 r. (Jerzy Gombrowicz?), nr inw. MNKi/H/4457

gabinetowym w zakładach fotograficznych: Stanisława Rachalewskiego (filia w Busku), Kostki i Mulerta w Warszawie oraz Carla de Witte w Karlsbadzie (MNKi/H/4509/1—3).

W tej grupie eksponatów wymienić należy również komplet 99 fotografii przedstawiających: kampanię wrześniową 1939 r. w Polsce, sceny z linii demarkacyjnej niemiecko-sowieckiej, wojska niemieckie we Francji i Belgii w 1940 r. Całość zatytułowana jest „Die Soldaten des Führers im Felde” i wraz ze specjalną przeglądarką pochodzi z firmy Otto Schonstein z Monachium.

Interesującym nabytkiem jest portret fotograficzny mężczyzny w mundurze oficera ułanów WP z 1920 r. (MNKi/H/4457). Zdjęcie odnalezione zostało przez ofiarodawcę w dawnej stróżówce kamienicy przy ul. Mickiewicza 8 w Kielcach, gdzie mieszkała Rena Gombrowicz, siostra Witolda Gombrowicza, wraz z matką Antoniną, zmarłą w 1957 r. Jest duże prawdopodobieństwo, że fotografia przedstawia Jerzego Gombrowicza, brata pisarza.

Dział Historii od dłuższego czasu gromadzi eksponaty związane z naukami pomocniczymi historii, a szczególnie muzealia z zakresu kartografii, z myślą o zorganizowaniu wystawy czasowej przedstawiającej Polskę na mapach, począwszy od wieku XVIII (z tego czasu pochodzą najstarsze zabytki kartograficzne Działu Historii) po okres najnowszy.

W 1988 r. pozyskano mapę Królestwa Polskiego z 1914 r. wydaną

przez Wydawnictwo Uniwersalne — Boston, Paryż, Londyn, Berlin, oraz mapę pocztową guberni Królestwa Polskiego wydaną nakładem F. Kasprzykiewicza w Warszawie w roku 1918.

Jan Głównka

DZIAŁ ETNOGRAFII

1987—1988

W 1987 r. zbiory Działu Etnografii powiększyły się o 45 pozycji (MNKi/E/5234—5278) zakupionych z budżetu Muzeum Narodowego w Kielcach: ceramika (26), w tym rzeźba w glinie (16), rzeźba w drewnie (3). W 1988 r. pozyskano 30 obrazów (MNKi/E/5279—5308), w tym 24 obiekty z zakupu i 6 obiektów z daru.

Kolekcję rzeźby w drewnie wzbogaciły w 1987 r. prace Konstantego Nowka *Złożenie do grobu* (MNKi/E/5254), Tadeusza Żaka *Wesele* (MNKi/E/5278) oraz Bogdana Gębskiego *Ślub* (MNKi/E/5271). K. Nowek, ur. w 1908 r., stolarz ze wsi Świerczów, gmina Stąporków, zaczął rzeźbić po przejściu na emeryturę, od około 1960 r. Najwięcej uwagi poświęca tematyce biblijnej. Tworzy wielofigurowe sceny, między innymi cykle Drogi Krzyżowej, umieszczając na wspólnej podstawie — podłodze zbitej z desek — osobno wykonane postacie. Są one zmontowane z członów, mają kędzierzawe włosy i zarost z przyklejonych do powierzchni drewna drobnych wiórów. Stopy figur oplata rzemiennymi paseczkami i podbija grubą drewnianą podeszwą. Przedstawienia opracowuje ze specyficzną dbałością o szczegóły, a następnie pokrywa farbą olejną. Prezentują one cechy bliskie widzeniu naiwnemu. Snycerz manifestuje pogląd, iż w rzeźbieniu nie ma sobie równych w całej Kielecczyźnie.

T. Żak realizuje temat wesela w rozlicznych wariantach zarówno w rzeźbie, jak i w malarstwie. Zakupiony relief *Wesele* wykonany jest w drewnie osikowym, polichromowany plakatówkami. Kompozycja ma układ dwustrefowy: dołem para młodych ze skrzypkiem i harmonistą, wyżej drużyna i drużbowie. Kolorystyka dość żywa wzbogacona złotymi obwódkami wokół chustek, kołnierzy i kapeluszy weselników. Całość, traktowana ze swobodą, ma spore walory dekoracyjne. Natomiast relief B. Gębskiego, również o rozwiązaniu strefowym, cechuje wyraźna nieporadność tak od strony technicznej, jak w wyrazie plastycznym, świadcząc o słabym jeszcze opanowaniu warsztatu.

W 1988 r. dokumentowano twórczość malarską Marianny Wiśnios (24 obrazy) i Józefa Firmantego (6 obrazów). Spośród prac M. Wiśnios, wykonywanych na papierze bądź kartonie, sześć pochodzi z przełomu lat 50. i 60., wczesnej fazy jej działalności. Obrazy te, przekazane w darze, malowane barwnikami do tkanin, akwarelami i kredkami, dają wyobrażenie o okresie, w którym tworzyła wyłącznie dla siebie, spontanicznie — pod wpływem wewnętrznych przeżyć. Powstał wówczas cykl inspirowany modlitwą różańcową oraz Drogą Krzyżową. Pozostałe malowidła pochodzą z lat 1975 i 1988. Stanowią one przykład tendencji bliższej ilustrowaniu — efekt eksponowania rysunku przez malarkę. Udokumentowano też obrazy malowane w technice olejnej, rzadziej przez nią uprawianej: *Chrystus w Ogrodzie Oliwnym* (MNKi/E/5288) i *Legenda Gór Świętokrzyskich* (MNKi/E/5289). Ten ostatni temat, wielokrotnie powtarzany, jest swoistym połączeniem treści dwu legend: o św. Eustachym i o Emeryku. Część obrazów pokazano w Muzeum Narodowym w Kielcach na wystawie monograficznej (B. Erber *Malarstwo Marianny Wiśnios*. Kielce 1988,